

החלום והספק

„כל החלב והדבש“. ספר שירים חדש לנתן זך

קשה למצוא שירה אמיתית שאין בה ניגודים, אולם אותם ניגודים שבהלך-רוח ובהתייחסות לעולם יש בהם אותנטי סיוע, כיוון שהם מבטאים עולם שוקק ניגודים. לנגד התביעה למשקל של הוזה"ש אצל זך גם שרישה מן ההווה.

המשורר מוכן אף להסתכן בנושא העשוי להסוך שדה מוקשים למי שאין מחשבתו צלולה ומרויכת, והוא מקומה ומשמעותה של השירה עצמה. זך מת-יחס לתפקידה של השירה ברצינות של קלסיקון ובאמונה של רומנטיקון. אולם הוא מוכן לגלות... ומה / שעושה לי נערה אחת / לא יעשו לי כל הקלסיקאים, וניגודים דומים אפשר למצוא גם ביחסו לעולם, או ליתר דיוק, למה שמתחולל בו. בשיר אחד הוא כוהב: „אני רוצה תמיד עינים כדי לראות / את ימי העולם ולהלל את היומי / הסופלא תזה שאין בו דומי ולהלל / את מי שעשה אותו יפה להלל / ומלא, כל כך מלא, יומי.“ וכנגד זאת, בשיר אחר: „אל תחשוב לי זאת לעוון / עקבתי אחר מעשיר / שלושים ושתים שנה מתחת שמך / מספיקים לאדם גבון / לעמוד על מידת רחמך.“ דברים אלה, הגם שהם נראים כניגודים, אין בהם סתירה כי אם הבנת כוללות העולם, שאי אפשר שלא לתללו ואי אפשר שלא למאוס בו. כשרונו הגדול ביותר של זך, העושה אותו לליריקן כה מעולה הוא הכשרון לבטא דברים שנאמרו עד בלי די ובכל זאת לא הנכעו כדרך-שהוא מביעים, בשיר „אהבה של שני אנשים“ הוא חרף שף את סיבה של אהבה בנוסח שאין משל לעדינותו, אבל היו ביניהם חרף לופים יותר כמוסים, / דברים שקשה לי לומר עכשו, / דברים, אם חייב אני לומר זאת, שאחרים נוסעים, טובי אים, שוכחים, / צל תרים, בקצרה: אהבה של שני אנשים, // זה לא נמשך זמן רב, מי / חכם וירע כמה זמן דברים גמשיכים, / אבל כל החיים, אם קצרים ואם ארוכים, החיים / ארצה שגם בי הפגע, כמו ברק, מה אני אומר, רק תגע, / תרים, דבר מה, אם חייב אני לומר זאת, יותר מקרבה, / עדיים, אהבה / של שני אנשים.“

כשעוסקים בשיריו של נתן זך קשה שלא להתחמת לציטוטים ארוכים, כי וון שהשירים שקופים ומדברים בוכות עצמה, ודומה שאתה ממעט בערכם כי שאתה בא לסכמם. הופעת הספר „כל החלב והדבש“ היא הג לכל אותם שיר רה, או כפי שכבר אמרת, למי שי מסרב להתעלם מחומרם של החיים ומקסמיהם.

נתן זך

ושהמפורסם בהם הוא השיר על אשתו של המורה למתמטיקה שמתה, אינט אלא אטיודים ואביריניו לשיריו הי מורכבים יותר של זך, שירים שיש בהם הוויית חיים מרטיטות, יש בהם חישוף עולמו של המשורר באופן בלתי מצוי, אחד מן-המאבקים הבאים לידי ביטוי בשירי זך, הוא המאבק להקנות לדברים את הפרופורציות הנכונות, ולא להתפ-תות להזיונות מדוהים. זך-כותב על כך בלי לכפור בקסמ-של החלום, המאבק על משקלו המציאותי של החלום אינו בא לקצץ את נגמי החלום, אלא רק לבסס אותו על אדנים איתנים יותר, ועל צבת שלא תזוזה-ידו-על-התחתונה בתהרות עם המציאות. נתן-זך כותב: „...ידי אהבה דברים: משהו מוצק, שאפשר לגעת בו, שלא יפרת, / סרה במקומו, אפילו כיסא, זכר של בושם, אוויר נח על אדן החלון, / אפילו — באין ברירה — אדם הוזה, אבל לא כד, / יותר משקל של הוזה לדברים, יותר משקל של הוזה / אפילו לדברים שאדם הוזה.“

וכנגד זה הנהיה אחרי החלום בשיר אחר: „שאנ הכאב המתוק של האהבה רוצה אני לדעת שוב, או הויתור הי גסור-על-כל-מה שהוא מציאות: מת מעט דרוש לו לאדם למען חרד עליו שלווה // לילית הלילה, כמעט נדמה שאתה גאול, שאפשר / לחיות כאן, באביב-הוזה, בלי חבורה בראשית כר לה: אלוהים, / העץ, התפוח, הוזה, והבש.“

מאת דליה רביקוביץ

אחד מכשרונותיו העיקריים של נתן זך הוא הכשרון להפוך את הבאנאלי לבלתי-באנאלי. למעשה, יש בכך גם מידה רבה של העזה, משום שבין המבקשים לחדש את פני החומר הנחשב לבאנאלי, גדול מספר המנסים ממספר המצליחים. זולק ניכר משירי „כל החלב וה-דבש“ (הוצאת עם עובד) עוסק ב-תחושות אישיות אינטימיות, ביאוש, בהידלדלות כוחות הנפש, אפילו ב-תיאורי נוף קאמריים, מראות עקי-עה לילות רשמיים, נושאים, שכב-יכול, נתמצו-עד-תום בהיסטוריה של השירה.

נתן זך אינו מחסס לדבר שוב, כשם שדיבר בשני ספריו הראשונים על כאב ועל „הלב הנשבר“, ואין הוא נרתע מביטויים רומאנטיים כמו „בגדי שעל הכסא / מבקשים להישאר, שם לעד ליד בגדיך“ או „ידיו להם שיריו של משורר זה ניתומים / אף הוא כמה לנחמה“, או ביטוי רומאנטי רטורי, תרצו להיות אהבים, הטו / און, שונאים, קרבו נא אלי — ואף צירוף מלים שנשמע כמעט בלתי אפשרי אצל משורר בן ימינו, „בת השיר, האם לא הכרמיני, / הרי זה אני החוזר לסורי.“

אלא שיש הבדל עצום בין „בת הי שיר“ אצל טורניווסקי לבין „בת הי שיר“ אצל נתן זך, שכן אצל זך הי רומאנטיקה תמיד מלווה באירוניה, וה-התלהבות — בספק, למעשה, געה כל שירתו של זך בין שני קצוות אלה, הרומאנטיקה וההחסימות, המתחייבת מ-מנה מצד אחר, ולעומתן, הספק וה-אירוניה.

זך מדבר ללא הרף על פתיקות ה-ערב, על פתיקות הרוח ועונות השנה ועל התחושות האנושיות המתלווה אלי-הם, הוא מדבר על „עולם טהור, עולם של ילדים“, כאילו חיה מנטח את גע-גרעיו, אולם חרף רצינותה של המש-אלת אין זך מתעלם מן המגבלות לי-קיומת, ואחת הדוגמאות היפות לכך הוא השיר „אני אהבת אותך ובוסחת“,

שיר זה, שנכתב בעקבות תוכנית רדיו של הבי.בי.סי, על אוסטרליה והאיים הסמוכים לה, מסטר על נערה שהבטיחה מתנה למלת אהובה, יוקלילי, שאינו אלא אנוח קוקוס וכו כחובת: אני אהבת אותך ובוסחת, בתוך אותה עולם טהור שבו כל איש במקומו, אנוח נו מדמנים ללוויתתה של צעירה, ש-דוא, כפי שניתן לשער, אותה נערה מאותבת, המשאלה נשארת בתקופה וב-סתרחה אולם קיומת לא ייחנן עוד, בראיון אמר פעם נתן זך, שניתולוים אינו אלא תוכנית להמנסט צו לשמש במשתן את חומרתם של החיים, ולאור הגדרת זיכרה אחד המשוררים הפחות גיהוליסטיים שאני מכירה, נוסף לי ביטוי הנאמן המדוייק של מועקות הי חיים, מה שמציין את שירי זך הוא עוצמת המאבק לקיומה של החקוה, וזאת מבלי שהמשורר ייאות להתפ-תות לניחומים הקלים של תקוה שווא.

זך יכול להרשות לעצמו להתמכר כמידה כזאת לחומר פיוטי כמו שירי נוף ותחושות אישיות דקות, משום ש-הטון שלו הוא כה ישיר ואינטימי, עד שמכוח האינטימיות שבו הוא מסוגל לחדש במשהו את פני הירח הישנים ומני הכוכבים, שדומה נשתוקק עד לעמלים בשירת הדורות, במח-שבין דימאנטיקה לכין אלהות משתמש זך לעתים קרובות גם, ביסוד-של-היה-מה, אולם היהממות זו המרעת היטב לכוחב, אונת מכוונת להונת את-הי קורא אלא לשעשע, בהיותה מה שקר מת.

דוגמת לשעשוע זה הוא השיר הי אחיון, בזהוור, ששה שירים ממסור לה: „הקייטנית אומרת: איוה חיים, / כמה נורא שם / בבנין הועד הסועל של ההסתדרות, // גברת, למה לך לשבת / בבנין הועד הסועל של הי הסתדרות / כשאפשר לשבת כאן / בנן / במטולה, מנסיון ארוים.“

או את השיר לרואג האדומי פותח זך בבית: „אם יש דואג / הוא יכול להיות גם מורע אדום: / הוא ידאג להחולים האדומים שלא יידרסו ברחוב, / העיקר שיראג טובי, אולם שעשוי עים אלה שחיו גם בספריו הקודמים.“